

A hegylábperemi sztyepperétek és löszgyepek fenmaradása a gyepék fenntartó kezelésétől függ

A NATURA 2000 HÁLÓZAT

Hazánk európai uniós tagságával bővült Magyarország természetvédelmi intézményrendszere, melyet a hazai védett területekkel együtt immár európai uniós értéként is meg kell őriznünk a jövő nemzedékek számára.

A természet nem ismer országhatárokat, így hatékony természetvédelmet csak a tettek összehangolásával, és az erőforrások kölcsönös megosztásával lehet megvalósítani. A folyók általában több országon is keresztülfolynak, s ha valamely szakaszukat károsodás éri, az a folyó egészét, így az összes országot érintheti. Hatványozottan jelentkezik ez hazánk esetében, ahol a medencejelleg miatt a felszíni vizek 90%-a határainkon túlról érkezik (lásd Duna, Tisza, Dráva, Sajó, Hernád, Ipoly stb.). A vonuló madarak szélteben-hosszában átshelyik Európát, amikor pihenő-, táplálkozó- és költőhelyet keresnek. Ha élőhelyeiket csupán a kontinens egyes területein védjük, a fajok túlélési esélyei óhatatlanul lecsökkennek. Ez nem új keletű felismerés, hiszen például a vándorló állatfajok védelméről rendelkező ún. Bonni egyezmény (1979) is erre alapult, mely hazánkat a madárfajokon kívül a vonuló denevérfajok vonatkozásában is érinti. Európában a tagállamok területein a természetes élőhelyek továbbra is folyamatosan pusztulnak, és a vadon élő fajoknak egyre növekvő száma válik fokozottan veszélyeztetetté. Minthogy a veszélyeztetett élőhelyek, illetve fajok az Európai Unió természeti örökségének részét képezik, és a veszélyeztetés gázkari a határokon is átnyúlik, megőrzésük érdekében közösen szükséges lépéseket tenni.

A Natura 2000 Hálózat az Európai Unió két természetvédelmi irányelvén – Madárvédelmi (79/409/EEC)

A holtmedrek, holtágak számos vízi élőlénycsopornok biztosítanak élőhelyt

és az Élőhelyvédelmi Irányelven (92/43/EEC) – alapuló, az Unióban kötelezően megőrzendő élőhelytípusok, állat- és növényfajok védelmére kijelölt területek összefüggő rendszere. A Natura 2000 Hálózatot a madarak védelmére kijelölt különleges madárvédelmi területek (KMT, angol rövidítése: SPA), valamint az élőhelyek, növény- és más állatfajok védelmére kijelölt különleges természetmegőrzési területek (KTT, angol rövidítése: SAC) alkotják. A Natura 2000 Hálózat kialakításával, így a tagállami országhatárokon átnyúló, egységes szemlélettel kialakított természetvédelmi területek láncolata, hálózata alakult ki. Ez Földünk legnagyobb, egységes szemlélettel kialakított védett területi hálózata, több mint 26 ezer területből áll 27 tagországon átvéve.

Hegy- és dombvidékeinken jellemző zárótarúsás a bükkös

Törpemandulás sztyeppcserjés a tardi Bála-völgyben

azokat a területeket jelölték ki, amelyeken az említett irányelvek mellékleteiben felsorolt fajok vagy élőhelyek jelentős állománya található meg. A listákban szereplő közel 2000 faj jelentős része Európában veszélyeztetett, némelyikük a kipusztulás szélén van (lásd például az ibériai hiúz). Az élőhelyvédelmi irányelv mellékletén szereplő 230 ritka és sérülékeny élőhelytípus igen változatos spektrumot mutat a tengerparti élőhelyektől a gyepterületeken át, a különböző erdei élőhelyekig.

Hazánk 2004-es csatlakozásakor a Natura 2000 területek már kijelölésre kerültek, mely hálózat kismértékben bővült 2008-ban, 2011-ben és 2013-ban. Hazánkban összesen 525 Natura 2000 területet jelöltek ki közel 2 millió hektár kiterjedésben, mely az ország területének 21%-a. Ezzel hazánk a pannon biogeográfai régió tag-

Ipoly menti árteri mocsárért nyári aszpekta az északi galaj és ózsi vérfű tomegegel

A legeltetés visszaszorulásával a hazai ürgeállomány (Spermophilus citellus) erősen megfogyatkozott

jaként jelentős mértékben járul hozzá Európa természeti értékeinek közösségi megőrzéséhez.

A Natura 2000 területek jelentős része átfedésben van a hazai jogszabályok által kialakított védett természeti területekkel (nemzeti park, tájvédelmi körzetek, természetvédelmi területek), de számos korábban nem védett terület is ki lett jelölve. A két rendszer (a hazai, illetve az uniós) együttesen biztosítja a természeti értékek védelmét hazánkban, bár a rájuk vonatkozó szabályok, kötelezettségek eltérőek lehetnek. Jelentős különbségként jelentkezik a Natura 2000 területekre vonatkozó jelentési kötelezettség (a 6 évenkénti ún. „országleltetés”), illetve hogy a jelölő fajok és élőhelyek monitorozásával értékelni kell a bekövetkezett természetes és antropogén változásokata célként megfogalmazott kedvező természetvédelmi helyzet elérése érdekében.

Az irányelvek értelmében hazánk köteles volt a közösségi jelentőségű fajok országos populációinak minimálisan 20–60%-át bevonnai a Natura 2000 Hálózatba, oly módon, hogy területeket jelölt ki. Természetesen a ritka, globálisan veszélyeztetett fajok esetében ez a lefedettség 60% feletti, míg a gyakoribb fajok esetében ez az érték alacsonyabb is lehet. Egy terület természetesen így több fajra is ki lett jelölve: például a „Borsodi-sík” különleges madárvédelmi terület 44 madárfaj és azok élőhelyeinek védelmét hivatott szolgálni.

Hazánk természeti értékekben való gazdagságát is elismerve alakította ki az Európai Unió az önálló pannon biogeográfai régiót, melynek feladata többek között olyan értékes pannon élőhelyek védelme, mint például a kontinentális cserjések (törpemandulások, gyöngyveszszó-cserjések), a pannonszlikagyepek, a pannonszikesek, melyek számos, az irányelv II. függelékén szereplő fajnak nyújtanak menedéket.

A jelölő fajok közül a Bükki Nemzeti Park Igazgatóság működési területén több fajnak erős populációja található, így a megőrzésük jelentős feladatokat ró igazgatóságunkra. Nézzünk pár példát!

NÖVÉNYFAJOK

Erdei papucsosbor (*Cypripedium calceolus*) – fokozottan találó faj, pénzben kifejezett természetvédelmi értéke 250 000 Ft

Hazánk talán legfeltűnőbb kosborféléje, melynek egyéb találó nevei is ismertek, úgymint boldogasszony papucsja vagy rigópohár. A 3–4 cm hosszú, citromsárga papucs alakú mézajka igen impozáns. Még korábban a Magyar Középhegység több pontján, a Nyugat-Dunántúlon és a Mecsekben is előfordult, mára hazai állományaink jelentős része kipusztult vagy nagyon felmorzsolódott. Legtöbb ismert állománya a Bükk-vidéken található, míg a legerősebb populációja a Cserhátban él. Hosszú élettartamú, speciális élőhelyeket preferáló fajról van szó, fenmaradásához együttesen szükség van mind az állományok érintettségének a biztosítására, mind pedig aktív természetvédelmi kezelésekre (pl. feláryékos helyek kialakítása cserjeirtással, inváziós fászfűrűk visszaszorítása, vadak kizárása stb.).

Janka-társóka (*Thlaspi jankae*) – védett faj, pénzben kifejezett természetvédelmi értéke 5000 Ft
Ez a bennszülött (endemikus) faj csak a Kárpát-medencében fordul elő, Szlovákiában és Magyarországon. Hazánkban elterjedésének súlypontja az Északi-középhegységben található, a Tornaikarszttól a Gödöllői-dombágyig (illetve a Naszályig) húzódvá, illetve ennek síksági előterében a Sajó–Hernád-síktól a Járszág vonaláig. A faj változa-

Bennszülött növényfajunk a Janka-társóka (Thlaspi jankae) több gyepes élőhelytípusban is előfordul

Sík- és dombvidéki mocsárérinteinek a nagy tüzelepke (Lycaena dispar) erős állományai élnek

tos ökológiai igényű, de általában nyílt, vagy félárnyékos élőhelyekhez kötődik. Jelentős vertikális tagolódással bír: a Hevesi-sík területén 88 méter tengerszint feletti magasságban fordul elő, de a Magas-Mátrában és a Bükk-fennsíkon 900 méteres magasság fölé is felhatol. A természetes élőhelyein túl (sztyeperétek, löszgyepek, hegyirétek, fáslelők, cserjések), nem ritkán megjelenik erősebban tropogén behatásnak kitett élőhelyeken is, pl. temetőkertekben (a Bükk hegységben és előterében közel 50 temető kertben fordul elő a faj!), kastélyparkokban, pincetetőkn, kaszált gyümölcsösökben, útrészükben, árviszvédelmi töltéseken, mezsgyéken is. Ez a tényező alapvetően meghatározza a természetvédelmi kezelés szerepét és lehetőségeit is. Igazgatóságunk által végzett gyeprekonstrukciós munkái számos helyen (Bükkalja, Mátra, Kerecsend) a faj állományainak megerősödéséhez vezettek. Másodlagos jellegű élőhelyein fontos olyan állományrészek visszahagyása a beavatkozások során (pl. ütfelújítások, kastélykertek kezelése, temetőrekonstrukciók stb.), ahonnan a faj később vissza tud telepedni és állományait meg tudja erősíteni.

ÁLLATFAJOK

Sárga gyapjasszövő (*Eriogaster catrix*) – védett faj, pénzben kifejezett természetvédelmi értéke 50000 Ft

Ennek a kis termetű szövőlepkfajnak himjie narancssárgás, nőstényei rozsdabarna színűek, szárnyukon feltűnő fehér folttal. Élőhelyei az erdőszegelyekhez és gyepterületeknek felferődő cserjés növényzethez köthetőek. Hazánk számos pontján előfordul, de talán a hegylábperemi, dombvidéki cserjés legelőkna a leggyakoribbak, így a Bükkalja, Mátraalja és Cserhát-vidéken. A lepkékre jellemző speciális életmenettel rendelkezik, mely így meghatározza a védelmi intézkedéseket is. A lepkék korá ószszel rajzanak, a nőstények a petéket csomókba rakják elsősorban kőkenyér és galagonya fajokra. A téli időjárási viszonyok átvészelését szolgálja az is, hogy a petéket a nőstények a potrohukról származó szörpamattal „takarják be”. Legfeltűnőbb és egyben legjobban vizsgálható a faj tavasszal, amikor a kikelt hernyók ún. „hernyófészkekben” figyelhetők meg, mely bűvő- és lakóhelyül is szolgál egészen a harmadik vedlésig. Ennél a fajnál potenciális veszélyeztető tényezőként jelentkezik a legelőltisztítások során a cserjések teljes kivágása, megszüntetése. Azonbana teljes „érintetlenség” biztosítása sem lehet cél, mivel az áthatolhatatlan, zárt cserjésekben a faj visszaszorul. A kezelések tervezésekor így a cserjesedés kezdeti állapotok kell megelőzni, a cserjefoltokkal és sávokkal tarkított, kezelt (legeltetett vagy kaszált) gyepen hosszú távon biztosítani lehet a faj fenmaradását.

Gebhardt-vakfutrinka (*Duvalius gebhardti*) – védett faj, pénzben kifejezett természetvédelmi értéke 50 000 Ft

A barlangi élőhelyek speciális életfeltételeket biztosítanak az ott élő állatvilágnak. A fajok erősen specializálódtak, melyekre legjobb példaként a vakfutrinkák említhetők, akik egész életüket a barlang allandóan hűvös, párás és sötét környezetében élik le. A Gebhardt-vakfutrinka kizárólag a Bükk hegység néhány barlangjában honos, így megőrzésének feladata és felelőssége igazgatóságunkra hárul. Annak ellenére, hogy barlangjaink ex lege védett státuszúak és területük átfed védett és fokozottan védett területekkel, a látogatás során fellepő szemtelenség és rongálás, esetenként a fagyújításe kedvezőtlenül hat a populációra. Feladatunk it a kedvezőtlen hatások csökkentése mellett a faj ökológiaiájának vizsgálata is.

Egyes hazai ikonikus jelentőségű, legtöbbször fokkalozottan védett faj védelmét európai uniós támogatással

 A papucsosbor (Cypripedium calceolus) legerősebb hazai állományai a Bükki Nemzeti Park Igazgatóság működési területén találhatók

A leánykököscsin (Pulsatilla grandis) a sztyeperétek koratavaszú hirmők

megvalósuló LIFE NATURE programokkal igyekszünk megvalósítani. A több mint tíz éve futó projektek jelentős eredményeket hoztak több faj védelmi tevékenységeinek összehangolásában is (lásd kerecsensólyom, parlagi sas, kékvércse, tűzok, szalakóta). Ezeknél a programoknál a faj közvetlen védelmén túl (pl. fészkelőhelyek kihelyezése), komplex tevékenységek is folynak, például a fajok ökológiai igényeinek megfelelő gazdálkodás alapjainak megteremtésével (pl. kedvező vetésszerkezet kialakítása, szürkemarha legeltetés újrájlesztése stb.) illetve a veszélyeztetett tényező források felszámolásával, csökkentésével (pl. veszélyes középfraszutiségek kiváltása, madármérgezősek megelőzése stb.).

Amíg a gazdasággal fejlettebb tagállamokban az élőhelyek rekonstrukciója, rehabilitációja kell, hogy előtérbe kerüljön a Natura 2000-es területeken, addig az unió bővítésevel érintett tagállamok többségében – így hazánkban is – a kedvezőbb természeti állapotok, illetve a gazdálkodási fenmaradását szolgáló extenzív gazdálkodási módok fenntartására kell fektetni a hangsúlyt. Ennek

 A rejtett életmóú Gebhardt-vakfutrinka (Duvalius gebhardti) csak a bükki barlangokban fordul elő

érdekében a gazdálkodók aktív bevonása szükséges, melynek érdekében a jövőbeli támogatási rendszereket, stratégiákat a Natura 2000 területeken a védelem céljának érdekében kell meghatározni. Új lehetőségek nyilván a mezőgazdasági, erdészeti és egyéb ágazati érdekeknek a természetvédelmi érdekekkel való összehangolására, valamint a Natura 2000 területeknek a bemutatásával, az ökoturizmussal pedig számos új lehetőség nyílik meg, mely a helyi közösségek kedvezőbb – egészséges – fejlődéséhez is hozzájárulhat.

A Natura 2000 hálózattal érintett élőhelyek legtöbije az emberi élőhelykezelések hatására alakult ki a fenntartó tájhasználat során (pl. külterjes legelők, kaszálók, cserjések). Ehhez tudtak alkalmazkodni a jelölés alapjául szolgáló fajok is. A kezelések felhagyását követően igen gyors átalakulások következhetnek be, a területek jelentős része kedvezőtlen természeti állapotba kerülhet. A Natura 2000 területek általánosságban elmondható, hogy nem a terület „érintetlenségének” fenntartása a cél. Természetesen vannak olyan kis kiterjedésű élőhelyfoltok vagy olyan ritka fajok által benépesített élőhelyek, melyek megőrzése nem igényel kezelést (pl. forráslápok, törpemandulás sztyeppcserjések, sziklaerdők stb.).

„A „Kétlétűátjárók és terelőfalak létesítése a Mátrában és a Bükkben” című (KEOP-3.1.2./ZF/09-11-2013-0011) projekt során a BNPI működési területén három új (a Varbói-víztározó, a gyöngyösi Sás-tó és a Hasznosi-víztározó), illetve egy hasonló beavatkozással már korábban érintett helysín (a Bogács-tó) mellett a tavakhoz szaporodni igyekező kétlétűek műton történő biztonságos átvetését elősegítő beruházást valósítottunk meg. A közlekedési utak alatt vezető átjárók és a kapcsolódó terelőrendszerek megépítésével a békagazolások számának nagymértékű csökkenését kívánjuk elérni.

Natura 2000 network

Natura 2000 is an EU-wide network of nature conservation areas set up to ensure the survival of Europe's most valuable species and habitats. It is not restricted to nature reserves, but based on a much broader principle of conservation and sustainable use, where people and wildlife can live together in harmony. Globally, this network is the largest protection area attaching 27 Member States of the EU areas, which is based up on two pieces of EU legislation: the Birds Directive (1979) and the Habitats Directive (1992). Despite covering just 3% of the EU territory, the Pannonian Biogeographical Region harbours 118 species of animals and 46 species of plants are listed in the Habitats Directive, as well as around 70 birds are listed in Annex I of the Birds Directive.

The extent of the Natura 2000 network in the territory of Bükk National Park is significant and its importance is unquestionable. The 68 sites of Special Areas of Conservation Areas and 11 sites of Special Protected Areas extend more than 255.000 hectares in total.

Natura 2000 is not a system of strict nature reserves where all human activities are excluded. Whereas the network will certainly include nature reserves most of the land is likely to continue to be privately owned and the emphasis will be on ensuring that future management is sustainable, both ecologically and economically. The management of Natura 2000 sites is therefore best done by working closely with the landowners and stakeholder groups in or around individual Natura 2000 sites in order to agree on the most appropriate ways to conserve the species and habitats whilst respecting the local socio-economic and cultural context.

A dunai tarajosgötte (Triturus dobrogicus) erős állományai élnek az Alföldön és a folyóvígyekben

Számos olyan jogcím létezik jelenleg is, ahol a Natura 2000 területeken gazdálkodók támogatási forrásokhoz juthatnak vagy előnyt élvezhetnek pontozási rendszerekben. Ezek közül legfontosabbak a kompenzációs jellegű kifizetések, melyek a gyepterületek és magánerdők területén érhetőek el. A Natura 2000 gyepterületeken történő gazdálkodáshoz területalapú, kompenzációs támogatás vehető igénybe. De hangsúlyozandó, hogy a földhasználati szabályok betartása független attól, hogy a gazdálkodó igényelte-e a támogatást vagy sem. Az Országos Erdőállomány Adattárban nyilvántartott erdőrészlet területén felmerülő költségek és jövedelemkiesés ellentételezése céljából a magánkézben lévő, Natura 2000 erdőterületeken történő gazdálkodáshoz kompenzációs támogatás igényelhető, melynek összege az erdő természetességétől, a faállomány korától és összetételétől függően változik. Az önkéntesen vállalt előirások elsősorban az agrár-környezetgazdálkodási és az erdészeti célprogramokba integrelődtek (pl. AKG horizontális programok, Kedvezőtlen Adottságú Területek támogatása stb.).

Az árteri kaszalórétek számos jelölő és hazai védett fajnak biztosítanak élőhelyet

BÜKKI NEMZETI PARK IGAZGATÓSÁG

Cím: 3304 Eger, Sánc u. 6. • Levelezési cím: 3301 Eger, Pf. 116

Telefon: 36/411-581 • E-mail: titkarsag@bnpi.hu

www.bnpi.hu

Szerkesztette: **Schmotzer András**

A szöveget írták és a fényképeket készítették: **Balázs Gergely**, **Bartha Csaba**, **Harmos Krisztián**, **Kleszó András**, **Korompai Tamás**, **Lerner Balázs**, **Petrányi Gergely**, **Pintér Balázs**, **Schmotzer András**, **Tábor-ská Jana**

Térképet készítette: **Katona Zoltán – A&Z 1.1 Térképműhely**

A fordítást készítette: **Baros Zoltán**

Nyomdai munkák: **Garamond Kft., Eger**

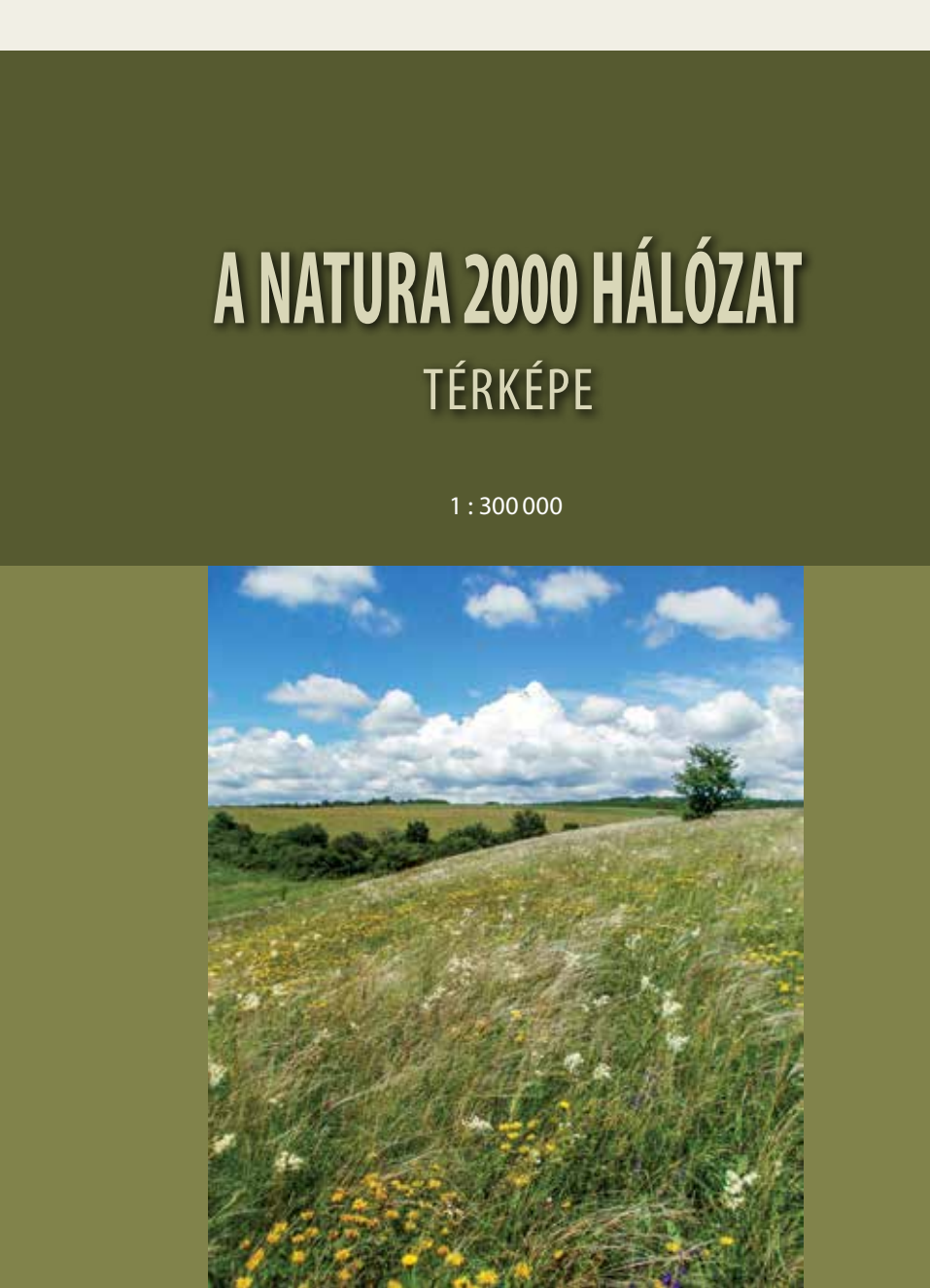
Grafika, tördelés: **Molnár Zoltán**, **Dányi József**

Kiadja: **Bükki Nemzeti Park Igazgatóság**

Felelős kiadó: **Dr. Horváth Ákos**

ISBN 978-963-9817-52-4

Eger, 2014

BÜKKI NEMZETI PARK IGAZGATÓSÁG

Cím: 3304 Eger, Sánc u. 6. • Levelezési cím: 3301 Eger, Pf. 116

Telefon: 36/411-581 • E-mail: titkarsag@bnpi.hu

www.bnpi.hu

Szerkesztette: **Schmotzer András**

A szöveget írták és a fényképeket készítették: **Balázs Gergely**, **Bartha Csaba**, **Harmos Krisztián**, **Kleszó András**, **Korompai Tamás**, **Lerner Balázs**, **Petrányi Gergely**, **Pintér Balázs**, **Schmotzer András**, **Tábor-ská Jana**

Térképet készítette: **Katona Zoltán – A&Z 1.1 Térképműhely**

A fordítást készítette: **Baros Zoltán**

Nyomdai munkák: **Garamond Kft., Eger**

Grafika, tördelés: **Molnár Zoltán**, **Dányi József**

Kiadja: **Bükki Nemzeti Park Igazgatóság**

Felelős kiadó: **Dr. Horváth Ákos**

ISBN 978-963-9817-52-4

Eger, 2014

